

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

دانشگاه آزاد اسلامی

واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه فلسفه

پایان نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد (M.A)

گرایش: فلسفه و حکمت اسلامی

عنوان:

رابطه قدرت و اراده الهی از دیدگاه ابن سینا و علامه طباطبایی

استاد راهنما:

دکتر مهدی نجفی افرا

استاد مشاور:

دکتر عزیز الله افشار کرمانی

پژوهشگر:

لیلا قنایی

تابستان ۱۳۹۳

معاونت پژوهش

به نام خدا

مشور اخلاق پژوهش

بیاری از خداوند بجان و اعتماد به این که عالم محضر خداست و همواره ناظر بر اعمال انسان و به منظور پاس داشت مقام بلند دانش و پژوهش و نظریه اهمیت جایگاه دانشگاه در امتحان فریبگ و تمدن بشری
ماد انجمن و اعصابی بیست علمی واحد های دانشگاه آزاد اسلامی متعهد می گردیم اصول زیر را در انجام فعالیت های پژوهشی در نظر قرار داده و از آن تخلفی نکنیم:

- ۱- اصل برانت: التزام به برانت جویی از هرگونه رفتار غیر حرفه ای و اعلام موضع نسبت به کسانی حوزه علم و پژوهش را به شائبه های غیر علمی می آید.
- ۲- اصل رعایت انصاف و امانت: تعهد به اجتناب از هرگونه جانب داری غیر علمی و حفاظت از اموال، تجهیزات و منابع در اختیار.
- ۳- اصل ترویج: تعهد به رواج و دانش و ارائه نتایج تحقیقات و انتقال آن به بکاران علمی و دانشجویان به غیر از مواردی که منع قانونی دارد.
- ۴- اصل احترام: تعهد به رعایت حریم ها و حرمت ها در انجام تحقیقات و رعایت جانب تد و خودداری از هرگونه حرمت شکنی.
- ۵- اصل رعایت حقوق: التزام به رعایت کامل حقوق پژوهشگران و پژوهشگران (انسان، حیوان و نبات) و سایر صاحبان حق.
- ۶- اصل رازداری: تعهد به صیانت از اسرار و اطلاعات محرمانه افراد، سازمانها و کشور و کلیه افراد و نهاد های مرتبط با تحقیق.
- ۷- اصل حقیقت جویی: تلاش در راستای پی جویی حقیقت و وفاداری به آن و دوری از هرگونه پنهان سازی حقیقت.
- ۸- اصل مالکیت مادی و معنوی: تعهد به رعایت کامل حقوق مادی و معنوی دانشگاه و کلیه بکاران پژوهش.
- ۹- اصل منافع ملی: تعهد به رعایت مصالح ملی و در نظر داشتن پیشبرد و توسعه کشور در کلیه مراحل پژوهش.

تقدیم بہ

ہمسرفداکارم، اسطورہ زندکیم، پناہ حستکیم و امید بودنم کہ سایہ مہربانیش سایہ سار
زندکیم می باشد، او کہ اسوہ صبر و تحمل بودہ و مشکلات مسیر ابراہیم تسہیل نمود.

مشکر و قدردانی

حدوشنا نزد منان را که به من توانایی بخشید تا بتوانم گامی کوچک در جهت علم و دانش بردارم.
تقدیم و تشکر به حضور استاد عزیزم جناب آقای دکتر مهدی نجفی افرا که بادل سوزی، مهربانی و درایت خود
را بنمایم بودند.

همچنین از زحمات بی دریغ استاد فرزانه جناب آقای دکتر عزیزاله افشار کرمانی که با عنایت صمیمانه خود سمت
استاد مشاور اینجانب را پذیرفتند، کمال تشکر را دارم و از جناب آقای دکتر موسی ملایری که در جلسه دفاع
داوری شریف، و در طول مدت تحصیل از تدریس عالی ایشان بهره کافی را برده ام، سپاسگزارم.

تعهد نامه اصالت پایان نامه کارشناسی ارشد

اینجانب لیلا فنائی دانش آموخته مقطع کارشناسی ارشد ناپیوسته به شماره دانشجویی ۹۰۰۷۴۸۶۹۶۳ در رشته فلسفه و حکمت که در تاریخ ۹۳/۴/۱ از پایان نامه خود تحت عنوان: رابطه قدرت و اراده الهی از دیدگاه ابن سینا و علامه طباطبایی

با کسب نمره ۱۷ و درجه بسیار دفاع نموده ام بدینوسیله متعهد می شوم:

۱- این پایان نامه حاصل تحقیق و پژوهش انجام شده توسط اینجانب بوده و در موارد که دستاوردهای علمی و پژوهشی دیگران (اعم از پایان نامه، کتاب، مقاله و...) استفاده نموده ام، مطابق ضوابط و رویه‌های موجود نام منبع مورد استفاده و سایر مشخصات آن را در فهرست ذکر و درج کرده ام.

۲- این پایان نامه قبلاً برای دریافت هیچ مدرک تحصیلی (هم سطح، پایین تر یا بالاتر) در سایر دانشگاه ها و موسسات آموزش عالی ارائه نشده است.

۳- چنانچه بعد از فراغت از تحصیل، قصد استفاده و هر گونه بهره برداری اعم از چاپ کتاب، ثبت اختراع و... از این پایان نامه داشته باشم، از حوزه معاونت پژوهشی واحد مجوزهای مربوطه را اخذ نمایم.

۴- چنانچه در هر مقطع زمانی خلاف موارد فوق ثابت شود، عواقب ناشی از آن را بپذیرم و واحد دانشگاهی مجاز است با اینجانب مطابق ضوابط و مقررات رفتار نموده و در صورت ابطال مدرک تحصیلی ام هیچگونه ادعایی نخواهم داشت.

نام و نام خانوادگی:

تاریخ و امضاء

بسمه تعالی

در تاریخ: ۹۳/۴/۱

دانشجوی کارشناسی ارشد **لیلا قنائی** از پایان نامه خود دفاع نموده و با نمره ۱۷
بحروف هفده و با درجه بسیار خوب مورد تصویب قرار گرفت.

امضاء استاد راهنما

آزاد اسلامی - واحد تهران مرکزی

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

XX

(این چکیده به منظور چاپ در پژوهش نامه دانشگاه تهیه شده است)

نام واحد دانشگاهی : تهران مرکزی	کد: ۱۰۱	کدشناسائی پایان نامه:
عنوان پایان نامه : رابطه قدرت و اراده الهی از دیدگاه ابن سینا و علامه طباطبایی		
نام و نام خانوادگی دانشجو: لیلا فنائی	تاریخ شروع پایان نامه: ۹۲/۲/۲۷	تاریخ اتمام پایان نامه: ۹۳/۴/۱
شماره دانشجویی : ۹۰۰۷۴۸۶۹۶۳		
رشته تحصیلی: فلسفه و حکمت		
استاد / استادان راهنما: دکتر مهدی نجفی افرا		
استاد / استادان مشاور: دکتر عزیزاله افشار کرمانی		
چکیده پایان نامه (شامل خلاصه، اهداف، روش های اجرا و نتایج به دست آمده):		
<p>بررسی صفات حق از مسائل مهمی است که درطول تاریخ مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. از مهمترین این صفات قدرت و اراده الهی می باشد. پژوهش ها و بحث های گوناگونی دراین زمینه صورت گرفته است. این رساله کنکاشی در تعاریف دیدگاه ها، آرا براهین، مواضع فلسفی، مسائل و عناوین فرعی گوناگون در باب قدرت و اراده الهی صورت گرفته است. سعی و کوشش اصلی معطوف به بررسی نظرات ابن سینا و علامه طباطبایی می باشد. پژوهش حاضر از پنج فصل تشکیل شده است، فصل اول را به کلیات اختصاص داده ایم در فصل دوم به مبادی و تعاریف پرداخته ایم در فصل سوم به بررسی دیدگاه ابن سینا درباره ی قدرت و اراده الهی پرداخته ایم فصل چهارم بررسی دیدگاه های علامه طباطبایی درباره قدرت و اراده الهی میباشد. فصل پنجم مقایسه و تطبیق دیدگاه های دو فیلسوف بزرگ ابن سینا و علامه طباطبایی می باشد. نظر ابن سینا درباره ؤ قدرت این است که قدرت را صفت مستقل نمی داند قدرت یعنی تعقل نظام خیر وانجام دادن آن پس قدرت عین علم است. درباره اراده عقیده دارد که اراده و علم حق تعالی از جهت مفهوم و مصداق متحدند و عین ذات او هستند علامه طباطبایی می فرماید قدرت از صفات ذاتی واجب تعالی است. تفسیر اراده به علم ذاتی او نادرست است اراده را یک کیف نفسانی خاص و مغایر با علم و شوق میدانند که در ذات واجب تعالی راه ندارد زیرا اراده ماهیت ممکن است و واجب تعالی از ماهیت و ممکن منزّه و مبرا است. روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه ای و توصیفی است .</p> <p>کلید واژه ها: صفات ثبوتی و صفات سلبی، فاعل بالعنايه، علم ذاتی، علم فعلی، قدرت، اراده .</p>		

تاریخ و امضا:

مناسب است

نظر استاد راهنما برای چاپ در پژوهش نامه دانشگاه

مناسب نیست

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	چکیده .....
۲	مقدمه .....
	فصل اول: کلیات طرح
۴	۱-۱ بیان مسأله .....
۴	۱-۲ هدف تحقیق .....
۵	۱-۳ اهمیت موضوع تحقیق .....
۶	۱-۴ سوالات مورد تحقیق .....
۷	۱-۵ فرضیات تحقیق .....
۷	۱-۶ قلمرو تحقیق، مدل تحقیق، و روش تحقیق: (کتابخانه ای، توصیفی) .....
۸	۱-۷ پیشینه تحقیق .....
	فصل دوم: مبادی و تعاریف
۱۰	۲-۱ بیان صفات واجب تعالی به نحو کلی و تقسیم آن .....
۱۱	۲-۲ صفات ذات و صفات فعل .....
۱۱	۲-۳ اراده .....
۱۲	۲-۴ قدرت .....
۱۲	۲-۵ استدلال عقلی اثبات صفت اراده برای خدا .....
۱۳	۲-۶ آرا در صفت ذات، فعل، قدیم و حادث بودن اراده الهی .....
۱۳	۲-۷ رابطه صفات با ذات حق تعالی .....
۱۴	۲-۸ معنی وجود قدرت الهی .....
۱۵	۲-۹ اراده انسان .....
۱۵	۲-۱۰ اراده خداوند .....
۱۵	۲-۱۱ قدرت و اراده الهی در آیات .....
۲۳	۲-۱۲ اراده واجب الوجود بالذات .....
۲۶	۲-۱۳ قدرت واجب الوجود بالذات .....
۲۶	۲-۱۴ تفاوت میان قدرت الهی و قدرت انسان .....

۲۸.....	۲-۱۵ آراء در تبیین حقیقت اراده الهی
۲۸.....	۲-۱۶ نسبت اراده با قدرت
۲۸.....	۲-۱۷ مقایسه اراده با اختیار
۲۹.....	۲-۱۸ اقسام اراده الهی
۲۹.....	۲-۱۹ نسبت میان اراده الهی و اراده انسان
۳۰.....	۲-۲۰ اراده و وجوب فعل
۳۰.....	۲-۲۱ اراده و کراهت
۳۱.....	۲-۲۲ شبهات اراده وقضا و قدر الهی
فصل سوم: بررسی دیدگاه ابن سینا درباره قدرت و اراده الهی	
۳۶.....	مقدمه
۳۷.....	۳-۱ تألیفات و شاگردان
۳۷.....	۳-۲ وجود شناسی اراده الهی در دیدگاه ابن سینا
۳۹.....	۳-۳ معناشناسی اراده الهی از منظر ابن سینا
۴۰.....	۳-۴ گونه‌شناسی فاعلیت الهی از منظر ابن سینا
۴۳.....	۳-۵ عنایت الهی از دیدگاه ابن سینا
۴۶.....	۳-۶ در بیان قدرت و علم واجب الوجود به ذات خویش
۴۷.....	۳-۷ رابطه اراده با ذات
۴۸.....	۳-۸ رابطه ذات واجب با صفات
۴۸.....	۳-۹ نقش علم و اراده خداوند در صدور موجودات
۵۰.....	۳-۱۰ اراده و قدرت
۵۳.....	۳-۱۱ اراده و علم خداوند
۵۴.....	۳-۱۲ اراده و غرض خداوند
۵۶.....	۳-۱۳ اراده ازلی و قضا و قدر الهی
۵۸.....	۳-۱۴ عنایت
۶۰.....	۳-۱۵ قضا و قدر و افعال اختیاری انسان
۶۱.....	۳-۱۶ تصحیح نسبت فعل به بنده
۶۳.....	۳-۱۷ مبادی شر از دیدگاه ابن سینا

فصل چهارم: بررسی دیدگاه های علامه طباطبایی درباره قدرت و اراده الهی

۶۷.....	مقدمه
۶۹.....	۱-۴ مقام فلسفی
۷۰.....	۲-۴ راه های شناخت خداوند
۷۳.....	۳-۴ برای اثبات صفات خداوند دو راه داریم
۷۴.....	۴-۴ تقسیم بندی صفات
۷۶.....	۵-۴ صفات ذات و صفات فعل
۷۶.....	۶-۴ صفات ذاتی و عینیت آن با ذات واجب تعالی
۷۹.....	۷-۴ نقد و بررسی آرای دیگر
۸۰.....	۸-۴ نقد و بررسی قول سوم
۸۰.....	۹-۴ نقد و بررسی اقوال دیگر
۸۱.....	۱۰-۴ زاید بودن صفات فعل بر ذات واجب تعالی
۸۲.....	۱۱-۴ نحوه صدق صفات فعلی بر ذات واجب تعالی
۸۳.....	۱۲-۴ عنایت
۸۳.....	۱۳-۴ اقصاء
۸۵.....	۱۴-۴ قدر
۸۷.....	۱۵-۴ اهداف از طرح بحث قضا و قدر
۸۷.....	۱۶-۴ دیدگاه علامه طباطبایی درباره اراده خداوند
۸۷.....	۱۷-۴ اراده انسان و اراده خداوند از دیدگاه علامه طباطبایی
۸۸.....	۱۸-۴ المیزان برجسته ترین اثر علامه طباطبایی
۸۸.....	۱۹-۴ اراده، اختیار و ایمان در المیزان
۸۹.....	۲۰-۴ تحلیل غایت فعل
۸۹.....	۲۱-۴ عقیده علامه طباطبایی درباره عینیت اراده
۹۱.....	۲۲-۴ تبیین رابطه قدرت با مشیت از دیدگاه علامه طباطبایی
۹۲.....	۲۳-۴ قدرت واجب تعالی
۹۳.....	۲۴-۴ قید هایی که در قدرت معتبر است
۹۴.....	۲۵-۴ اموری که با قدرت حیوان ملازم است
۹۵.....	۲۶-۴ برهان اول بر قدرت واجب تعالی و توضیحی درباره حقیقت قدرت

۲۷-۴	برهان دوم بر قدرت واجب تعالی	۹۶
۲۸-۴	اراده مقوم قدرت نبوده و از صفاتی ذاتی واجب تعالی نیست	۹۶
۲۹-۴	برهان اول بر فراگیر بودن قدرت واجب تعالی	۱۰۰
۳۰-۴	برهان دوم	۱۰۱
۳۱-۴	دیدگاه علامه طباطبایی دربارهٔ افعال اختیاری انسان	۱۰۲
۳۲-۴	با توجه به دیدگاه علامه طباطبایی	۱۰۴
فصل پنجم: مقایسه و تطبیق دیدگاه‌های دو فیلسوف بزرگ ابن سینا و علامه طباطبایی		
۱۰۶	نتیجه‌گیری	۱۰۶
۱۱۱	منابع و مأخذ	۱۱۱

چکیده

بررسی صفات حق از مسائل مهمی است که در طول تاریخ مورد توجه اندیشمندان قرار گرفته است. از مهمترین این صفات قدرت و اراده الهی می باشد. پژوهش ها و بحث های گوناگونی در این زمینه صورت گرفته است. این رساله کنکاشی در تعاریف دیدگاه ها، آرا براهین، مواضع فلسفی، مسائل و عناوین فرعی گوناگون در باب قدرت و اراده الهی صورت گرفته است. سعی و کوشش اصلی معطوف به بررسی نظرات ابن سینا و علامه طباطبایی می باشد. پژوهش حاضر از پنج فصل تشکیل شده است، فصل اول را به کلیات اختصاص داده ایم در فصل دوم به مبادی و تعاریف پرداخته ایم در فصل سوم به بررسی دیدگاه ابن سینا درباره ی قدرت و اراده الهی پرداخته ایم فصل چهارم بررسی دیدگاه های علامه طباطبایی درباره قدرت و اراده الهی میباشد. فصل پنج مقایسه و تطبیق دیدگاه های دو فیلسوف بزرگ ابن سینا و علامه طباطبایی می باشد. نظر ابن سینا درباره ء قدرت این است که قدرت را صفت مستقل نمی داند قدرت یعنی تعقل نظام خیر و انجام دادن آن پس قدرت عین علم است. درباره اراده عقیده دارد که اراده و علم حق تعالی از جهت مفهوم و مصداق متحدند و عین ذات او هستند علامه طباطبایی می فرماید قدرت از صفات ذاتی واجب تعالی است. تفسیر اراده به علم ذاتی او نادرست است اراده را یک کیف نفسانی خاص و مغایر با علم و شوق میدانند که در ذات واجب تعالی راه ندارد زیرا اراده ماهیت ممکن است و واجب تعالی از ماهیت و ممکن منزّه و مبرا است. روش تحقیق در این پژوهش کتابخانه ای و توصیفی است .

کلید واژه ها: صفات ثبوتی و صفات سلبی، فاعل بالعنایه، علم ذاتی، علم فعلی، قدرت، اراده .

مقدمه:

درباره قدرت و اراده در اندیشه فیلسوفان و متکلمان مباحث زیادی مطرح شده است. نه تنها در جهان اسلام بلکه در عالم غرب هم مباحث بسیاری در این باره وجود دارد. در فلسفه اسلامی ابن سینا بزرگترین فیلسوف مشائی آراء مخصوص خود را در این زمینه ارائه نموده و علامه طباطبایی نیز به عنوان فیلسوف معاصر نظرات خود را در باب قدرت و اراده الهی ارائه نموده اند. ابن سینا و مشائین نسخه اصیل آفرینش را علم عنائی پروردگار و آگاهی وی به کل نظام هستی به وجه احسن قلمداد می کنند بر همین اساس است که فاعلیت خداوند را فاعلیت بالعنایه می دانند و دیدگاه علامه طباطبایی این است که وجود واجب تعالی یک وجود صرف بسیط و دارای وحدت حقه است پس جهات متعدد و حیثیات متغایر در ذات واجب راه ندارد پس هر کمال وجودی مفروض در واجب تعالی، عین ذات واجب و عین کمال مفروض دیگر خواهد بود لذا صفات ذاتی واجب تعالی در مفهوم اختلاف و کثرت دارند، اما در مصداق و وجود خارجی یکی بیش نیستند.

در ادامه مباحث نظرات جامع این دو فیلسوف بزرگ عالم اسلام را به تفصیل مورد بحث و

بررسی قرار خواهیم داد.

فصل اول

کلیات طرح

۱-۱ بیان مسأله

مسئله مورد تحقیق، بررسی رابطه قدرت و اراده الهی از دیدگاه ابن سینا و علامه طباطبایی (ره) می باشد.

مسائل مربوط به قدرت و اراده از مهمترین مسائل فلسفی هستند، تمام متفکران و اندیشمندان در طول تاریخ با این مسائل مواجه بوده اند.

در این میان ابن سینا بزرگ ترین فیلسوف مشائی عالم اسلام است که با تلاش و جدیت و با بهره گیری از هوش سرشار مسائل مربوط به قدرت و اراده را با دقت بررسی کرده، و مسائل مربوط به قدرت و اراده را به درستی و روشنی تبیین می کند.

همچنین علامه طباطبایی (ره) یکی از شخصیت های برجسته معاصر که علاوه بر سایر حوزه های معرفتی در حوزه حکمت و فلسفه نقش بسزایی در اعتلای فرهنگ اسلامی در تاریخ معاصر ایفا نموده است.

بنابراین بررسی مسائل مربوط به قدرت و اراده الهی و مقایسه دیدگاه ابن سینا و علامه طباطبایی (ره) در این مورد موضوع مهمی است که می تواند نکات و تفاوت های ظریفی را در فلسفه آن ها روشن کند و وفق جدیدی را در برابر دیدگان خوانندگان و دوستداران فلسفه آنها بگشاید.

۱-۲ هدف تحقیق

ما در این تحقیق بدنبال آن هستیم تا با بررسی دیدگاه ابن سینا و علامه طباطبایی (ره) بین فلسفه ایشان بالاحص در مسائل مربوط به رابطه قدرت و اراده الهی، تفاوت های ظریف و مواضع اختلافی که وجود دارد را مورد بحث و بررسی قرار دهیم.

۱-۳ اهمیت موضوع تحقیق

مبحث صفات و افعال خداوند بعد از اثبات وجود باری تعالی نقش اساسی در شناخت معارف اسلامی و تبیین آن ایفا می کند، به گونه ای که اگر تصور صحیحی از صفات و افعال خداوند حاصل نشود در شناخت اصول دیگر تأثیر می گذارد.

اگر تصویر ما انسانها از واجب تعالی و صفات او تصور درستی نباشد، تبیین درستی از نبوت و معاد نیز نمی توانیم داشته باشیم، به بیان دقیق تر این مبحث یعنی بدست آوردن تصور درست و صحیح از صفات و افعال خداوند مقدمه تصور دقیق و صحیح از دیگر اصول دین و همچنین اصول مذهب خواهد بود.

یکی از این مباحث، بحث قدرت و اراده خداوند است که تحلیل فلسفی آن با چالش هایی مواجه است که تعمقی بیشتر را موجه می سازد ضمن اینکه این مطالب پیشینه تاریخی طولانی دارد و نظرات مختلفی نیز در این باره مطرح است.

آیات متعددی به این موضوع اختصاص داده شده است یکی از این موارد در سوره یس آیه ۸۲ می باشد که خدای متعال می فرماید: « اِنَّمَا اِرَادَ شَيْئًا اِنْ يَقُولُ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ » فرمان او چنین است که هرگاه چیزی اراده کند تنها به آن می گوید: «موجود باش!» آن نیز بی درنگ موجود می شود. این آیه با عبارتی کوتاه وسعت بی انتهای قدرت و اراده خداوند را به همه موجودات بیان می کند و هیچ چیز از آن مستثنی نخواهد بود.

در زمینه اهمیت موضوع تحقیق و اینکه چرا این موضوعات از دیدگاه دو فیلسوف بزرگ ابن سینا و علامه طباطبایی مورد بررسی قرار گرفته به چند نکته اشاره می کنیم.

ابن سینا در پیدایش نظام فلسفی در جهان اسلام در مقایسه با معتزله یا کندی و حتی فارابی نقش اساسی داشت. کار ابن سینا در عین جامعیت، با دقت و ظرافت های قابل توجه همراه است که این دقت و ظرافت در آثار دیگران در این حد قابل مشاهده نیست. در این جا به مواردی از این دقت ها اشاره می کنیم.

الف) ابن سینا به منطق و برهان بیش از دیگران توجه دارد.
ب) او یک فیلسوف مشائی است که کمتر تحت تأثیر کلام و عرفان قرار گرفته است.
ج) در نظام فلسفی او جایگاه مسائل فلسفی با دقت بیشتری انتخاب شده است.
د) روش او در پرهیز از پیش داوری و تعصبات فرقه ای قابل تحسین است. چنان که در جای جای اشارات و تنبیهات می بینیم که اولاً، هر حکمی را پیش از اثبات به صورت احتمال مطرح می کند، ثانیاً تلاش می کند تا خود نظریه هائی را مطرح کند نه شخصیت ها و مکتب های طرفدار آن نظریه را.

درباره علامه طباطبائی نیز ذکر نکات زیر لازم می باشد:

الف) گرایش فلسفی علامه طباطبائی به مشرب حکمت متعالیه، موضع ایشان نسبت به سایر روش های فلسفی مانند حکمت مشاء
ب) تبحر معظم له در بیان بنیادین فلسفه اسلامی و انطباق آن ها با تفکرات جدید در قالب تقریر برهان، ارائه تعریف، نقد نظریات، پاسخ به اشکالات و طرح ابتکارات بدیع.
حال با توجه به اهمیت فوق العاده رابطه قدرت و اراده الهی، ما در این تحقیق برآنیم تا این دو موضوع را از نظر دو فیلسوف بزرگ و تأثیر گذار بررسی کنیم.

۱-۴ سوالات مورد تحقیق

- ۱) حقیقت قدرت واجب تعالی چیست؟
- ۲) آیا اراده واجب تعالی از صفات ذاتی واجب تعالی است؟
- ۳) آیا واجب تعالی فاعل مختار است؟

۱-۵ فرضیات تحقیق

۱) ابن سینا به اراده خداوند هرگز به عنوان صفت مستقل از علم نگاه نکرده است گرچه در مورد انسان آن را زائد بر علم می داند.

۲) علامه طباطبائی هم صفت اراده را به دلیل حادث بودن قابل انتساب به خدا نمی داند لذا تلاش می کند تا ریشه ای غیر حادث در ذات الهی برای آن پیدا کند.

۳) ابن سینا و علامه طباطبائی هر دو متعقدند که صفت اراده به ذات خدا قابل انتساب نیست اما ابن سینا با تأویل آن به علم، بکلی استقلال این صفت را از بیت می برد اما علامه طباطبائی تلاش می کند تا آن را از زمره صفات فعلی تلقی کند و ریشه کمالی غیر حادثی در ذات برای آن قائل شود.

۱-۶ قلمرو تحقیق، مدل تحقیق، و روش تحقیق: (کتابخانه ای، توصیفی)

روش تحقیق: به صورت تحلیلی بنیادی بوده و تلاش می کند تا به روش اسنادی مطالب را نقل و تحلیل نماید. مدل تحقیق «کتابخانه ای» است و روش تحقیق عمدتاً مبتنی است بر گزارش و توصیف.

لذا با اینکه در مواردی نیز به تحلیل و نقد پرداخته ایم، ولی هدف در درجه نخست ارائه گزارش پدیدارشناختی و حتی الامکان جامع از موضوع مورد نظر بوده است نگارنده بر آن است که تحلیل و نقد در گام بعدی قرار دارند و پرداخت ما به موضوع تحقیق نخست باید به شیوه ای دقیق و روشمند و با نگاهی توصیفی و فارغ از باور مندی یعنی **objective** باشد روش عملی این پژوهش مبتنی بوده بر مطالعه منابع گوناگون که اطلاعات زمینه ای بحث را فراهم کرده اند.

۱-۷ پیشینه تحقیق

با ظهور اسلام الهیات با تحولی شگرف مواجه شد و دیدگاهی بسیار گسترده تراز قبل در مقابل تفکر بشری گشوده شد فلاسفه اسلامی در آغاز با وجود بهره مندی از کلام وحی تحت تأثیر فلاسفه یونان قرار داشتند ولی به تدریج از این تأثیر کاسته و تفکرات را بیشتر بر پایه تعالیم اسلام ارائه کردند.

مبحث قدرت و اراده الهی نیز به تبع خداشناسی از همین سیر و پیشینه برخوردار بوده و در مبحث صفات حق تعالی، در زمینه قدرت و اراده الهی مباحثی اختصاص داده شده، با این حال، به علت صعوبت آن هر یک از این متفکران به راهی رفته و منهج خاصی را برگزیدند.